

**МЕҲНАТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ
ҚОИДАЛАРИГА АМАЛ ҚИЛИШ УСТИДАН
НАЗОРАТ.**

Р е ж а :

- 1. Меҳнат муҳофазасига оид қонун ва қоидаларга риоя қилишни назорат қилиш тизими.**
- 2. Меҳнат муҳофазасига оид қонун ва қоидаларга риоя қилишнинг жамоат назорати.**
- 3. Меҳнат муҳофазасига оид қонун ва қоидаларга риоя қилишнинг маъмурий-жамоат назорати.**
- 4. Қонунларни, меъёр ва қоидаларни бузганда тортиладиган жавобгарликлар.**

Меҳнат муҳофазасига оид қонун ва қоидаларга риоя қилишни назорат қилиш тизими.

- Меҳнат муҳофазаси қонун ва қоидаларига риоя қилиш **давлат, муассаса ва жамоат органлари** томонидан назорат қилинади.
- Олий назорат Республика Бош прокурори томонидан,
- Жойларда эса унинг қўл остидаги бошқа прокурорлар томонидан олиб борилади.

Махсус давлат назоратини қуйида келтирилган инспекция ва органлар соҳасига боғлиқ ҳолда олиб боради:

- **«Саноатгеоконтехназорат»** инспекцияси. (Ер қарини геологик ўрганиш, саноатда, кончиликда ва коммунал-маиший секторда ишларнинг беҳатар олиб борилишини назорат қилиш давлат инспекцияси –
- **«Давэнергоназорат»**. (Электр энергетикада назорат бўйича давлат инспекцияси) Электр қурилмаларининг техник ҳолатини, уларга хизмат кўрсатишда хавфсизликни таъминлайдиган чоратadbирлар ўтказилишини назорат қилиб туради.
- **«Ўзстандарт»**. (Ўзбекистон стандартлаштириш, метрология ва сертификатлаштириш агентлиги)

- **«Бошдавтехназорат».** (Машина ва ускуналарнинг техник ҳолатини назорат қилиш бош давлат инспекцияси). Фермер хўжаликлари ва бошқа қишлоқ хўжалиги корхоналари ҳамда ташкилотлардаги машина ва ускуналарнинг техник ҳолатининг назорати шаҳар ва вилоят Давлат меҳнат техник инспекциялари орқали амалга оширилади.

Қишлоқ техника назорат органлари тракторлар, комбайнлар ва бошқа мураккаб ускуналарнинг техник ҳолатини, шунингдек уларни ишлатиш қоидаларига риоя қилишни, машиналарни таъмирлаш ва техник хизмат кўрсатиш сифатини (ихтисослашган устахоналар, заводлар ва таъмирлаш корхоналаридан ташқари) давлат назоратидан ўтказадилар.

- **Ёнғин хавфсизлиги назорати.** Янги қурилаётган ва таъмирланаётган корхона, ташкилотлар ва аҳоли яшайдиган жойлар учун муҳандислик-техникавий ёнғинга қарши чоратадбирларни ишлаб чиқиш, уларнинг амалга оширилишини назорат қилиш, ишлаб турган корхоналарда ёнғинга қарши профилактик режим ташкил қилиш, ёнғинни олдини олиш ва ўчиришга кенг жамоатчиликни жалб қилиш ишларини олиб боради.

- **Давлат санитария-эпидемиология назорати.** Давлат санитария назорати ишлаб чиқаришда касалликларни камайтириш, ташқи муҳитни (сув ҳовзалари, тупроқ ва атмосфера ҳавоси) ифлосланишининг олдини олишга, меҳнат шароитини соғломлаштиришга йўналтирилган санитария гигиена, санитария-эпидемиологик чоратадбирларини ўтказилишини назорат қилади, шунингдек, касалланишнинг олдини олишга қаратилган чоратадбирларнинг ўтказилишини текшириб туради.
- **Йўл ҳаракати хавфсизлиги хизмати.** Ўзининг вилоят, туман инспекторлари орқали автомобилларнинг, юк ташувчи тракторларнинг техник ҳолатини, ҳайдовчиларнинг йўл ҳаракати қоидаларига риоя қилишларини назорат қилиб туради, шунингдек, йўл-транспорт ҳодисаларини олдини олишга доир катта профилактик ишларни олиб боради.
- **Давсувхўжалик назорат.** Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси қошидаги инспекция, ўта муҳим ва катта сув хўжалиги объектларининг хавфсиз ишлатилишини назорат қилади.

**Меҳнат муҳофазасига оид
қонун ва қоидаларга риоя
қилиш назорати**

```
graph TD; A[Меҳнат муҳофазасига оид қонун ва қоидаларга риоя қилиш назорати] --> B[Жамоат назорати]; A --> C[Маъмурий - жамоат назорати];
```

**Жамоат
назорати**

**Маъмурий -
жамоат
назорати**

Жамоат назорати

Касаба уюшмалари Федерацияси инспекциялари томонидан олиб борилади:

1. Давлат меҳнат-ҳуқуқ инспекция.
3. Меҳнат муҳофазаси комиссияси.
3. Меҳнат муҳофазаси жамоат инспектори.
4. Штатдан ташқари меҳнат техник инспектори.

Маъмурий - жамоат назорати

Маъмурий - жамоат назорати, 3 босқичдан иборат бўлади:

- ***1-босқич*** - участка бошлиғи ва меҳнат муҳофазаси жамоат инспектори ҳар куни эрталаб иш бошланганда техника хавфсизлиги талабларининг бажарилишини назорат қилади, аниқланган камчиликлар махсус журналга қайд қилинади, камчиликларни бартараф қилиш муддати ва жавобгар шахс белгиланади.

- **2-босқич** - цех бошлиғи, меҳнат муҳофазаси инженери, катта жамоат инспектори ва техник хизмати ходимидан иборат гуруҳ ҳар ҳафтада цехда назорат ишларини ўтказди. Биринчи босқичда белгиланган тадбирларнинг бажарилишини назорат қилади.
- **3-босқич** - корхона бошлиғи ёки бош муҳандис ва 2-босқичдаги мутахассислардан иборат гуруҳ ҳар кварталда корхонада "Меҳнат муҳофазаси" кунини ўтказди.

Меҳнат муҳофазасига оид қонун ва қоидаларни бузганлик учун жавобгарликлар

- Меҳнат муҳофазасига оид қонун ва қоидаларни бузганда қуйидаги жавобгарлик турлари кўрилади:
- 1. **Интизомий** - айбдорларни огоҳлантириш, ҳайфсан бериш, ойлиги кам ишга ёки лавозимга 3 ой муддатга ўтказиш, ишдан бўшатиш.
- 2. **Маъмурий** - асосан мансабдор шахсларга нисбатан қўлланилади (огоҳлантириш, танбеҳ бериш, жарима солиш).
- 3. **Жиноий жавобгарлик** - (бахтсиз ҳодиса юз берганда ёки юз бериши мумкин бўлганда) - мажбурий хизмат ёки 5 йилгача озодликдан маҳрум этиш.
- 4. **Моддий жавобгарлик** - корхонага моддий зарар етказилганда, шароитга қараб ўртача ойликнинг маълум бир қисми миқдорида ундирилади.

Моддий жавобгарлик миқдорлари:

Корхонага моддий зарар етказилганда, шароитга қараб ўртача ойликнинг:

- ишчилар учун - $1/3$, $2/3$ ҳажмида;
- раҳбарлар учун – битта ўртача , иккита ўртача ва учта ўртача ойлик ҳажмида олиниши мумкин.
- Ишчилар етказилган зарарни тўла қоплайди:
 - ўз иш вазифасини бажармаётганда юз берса;
 - қасддан зарар етказилса;
 - маст ҳолда бўлса.
- Моддий жавобгарлик юқоридаги 3 та жавобгарликка боғлиқ бўлмаган ҳолда юзага келади.

Ишлаб чиқаришда жароҳатланиш сабабларини таҳлил қилишнинг қуйидаги услублари мавжуд:

- 1. Статистик усул.**
- 1. Гуруҳий усул.**
- 2. Топографик усул.**
- 3. Монографик усул.**
- 4. Иқтисодий усул.**

Статистик усул (кўпинча таққослаш, анализ қилиш методи ҳам дейилади).

Бу метод асосан Н-1 далолатномасида келтирилган маълумотларни таҳлил қилиш ва умумийлаштиришга асосланган.

Бахтсиз ҳодисалар жинсга, ёшга, касбга, стажга, асбоб-ускуналарга, сутка вақти, иш вақти ва бошқа белгиларига қараб таҳлил қилиниши мумкин.

Статистик метод орқали қуйидагилар аниқланади:

- жароҳатланишларнинг такрорланиш (частота) коэффиценти — $K_{\text{ч}}$;
- оғирлик коэффиценти — $K_{\text{т}}$;
- иш вақтини йўқотиш коэффиценти — $K_{\text{п}}$.

Гуруҳий усул: бахтсиз ходисаларни таҳлил қилишнинг бу методи асосан содир бўлган бахтсиз ходисаларни улар расмийлаштирилган ҳужжатлари орқали маълум бир белгиларига асосланиб, яъни масалан:

- меҳнат шароитлари,**
- касблари,**
- ёшлари,**
- жинси,**
- иш стажлари.**
- жароҳатланиш даражалари,**

Барча материаллар яхшилаб ўрганилади ва тегишли хулоса чиқарилади ҳамда шунга асосланиб жароҳатланишнинг содир бўлиш сабаблари бартараф этилади, яъни маълум ишчилар группасини ўқитиш йўли билан меҳнат муҳофазаси тадбирлари бажарилишини назорат қилиш янада ҳам мустаҳкамланади ва бошқа тадбирлар жорий этилади. Бу методга тегишли материаллар йиғиш учун кўпроқ вақт талаб қилинади.

Топографик (график) усул:

Бу методда ишлаб чиқариш корхонасининг плани (картаси) олинади ва содир бўлган бахтсиз ҳодисалар юз берган ўрнига қараб шу картага туширилади.

Маълум муддатдан кейин картада бахтсиз ҳодисаларнинг содир бўлиш жойлари тўғрисида маълумотлар юзага чиқади.

Корхонанинг қайси жойида, хонасида, иш ўрнида, қайси фаслда ва қаерда кўпроқ бахтсиз ҳодисалар содир бўлишини шу картадан аниқлаш мумкин.

Монографик усул: бу методда бахтсиз ҳодисалар содир бўлган иш ўринларидаги меҳнат шaroити комплекс равишда илмий изланишлар даражасида ўрганилади.

Иш шaroити, шахсий ҳимоя воситалари, иш жойи, асбоблар, машиналар, механизмлар, технологик жараёнлар, бирламчи маҳсулотлар, санитария-гигиена шaroитлари ва ҳоказолар ўрганилади.

Бу метод натижасида содир бўлган бахтсиз ҳодисаларгина эмас, балки уларни келтириб чиқарган сабаблар ҳам аниқланади ва таҳлил қилинади.

Иқтисодий усул - орқали жароҳатланишларнинг сабабларини ўрганишда эса асосий эътибор иқтисодий омилларга қаратилади: меҳнат ва техника хавфсизлигини таъминлашга сарфланган маблағ, жароҳатланишлар натижасида кўрилган зарар ва бошқа.

ЖАРОХАТЛАНИШ КЎРСАТКИЧЛАРИНИ АНИҚЛАШ

Бахтеиз ходисаларни тугри текшириш, уларнинг салбий окибатларини урганиш ва баҳолаш куйидаги жароҳатланишлар курсаткичларини аниқлаш оркали тахлил килиниши мумкин:

1. Жароҳатланишнинг тақрорланиш курсатгичи- K_r

$$K_r = \frac{n_1}{n_u} \cdot 1000 \quad (1)$$

Бунда :

n_1 - бахтеиз ходиса тугфайли иш кобилиятини йукотган ишчилар сони, одам;

n_u - корхонанинг уртача ишчи-хизматчилар сони, одам.

2. Жароҳатланиш огирлиги курсатгичи (тяжести) – K_o

$$K_o = \frac{D_H}{n_2} \quad (2)$$

Бунда :

D_H - хисобот даврида йукотилган жами иш кунлари сони;

n_2 – иш кобилиятини йукотган ишчилар сони, одам.

3. Ишга яроксивлик курсатгичи– $K_{ик}$

$$K_{ик} = \frac{D_H}{n_u} \cdot 1000 \quad (3)$$

Назорат саволлари

- Меҳнат муҳофазаси қоидаларига амал қилинишини қайси давлат ташкилотлари назорат қилади?
- Саноатгеоконтехназорат инспекциясининг вазифалари нималардан иборат?
- Корхоналарда меҳнат муҳофазаси қоидаларига амал қилишнинг жамоат назорати ким томонидан ва қандай тартибда олиб борилади?
- Уч босқичли назорат нима ва у ким томонидан ташкил қилинади?
- Касаба уюшмаларининг меҳнат муҳофазаси масалаларини ечишдаги иштироки нималардан иборат?
- Меҳнат муҳофазаси тўғрисидаги қонун ва қоидаларни бузганда кўриладиган жавобгарликлар?
- Моддий жавобгарлик ва унинг турлари қанақа?
- Жиноий жавобгарлик қанақа ҳолатларда юзага келади?
- Қанақа ҳолатларда ходимга тўлиқ моддий жавобгарлик юклатилади?
- Қанақа ҳолатларда ходим моддий жавобгарликка тортилмайди?
- Моддий жавобгарликни тўлаш(қоплаш)нинг қанақа турлари бор?

Эътиборингиз учун раҳмат!